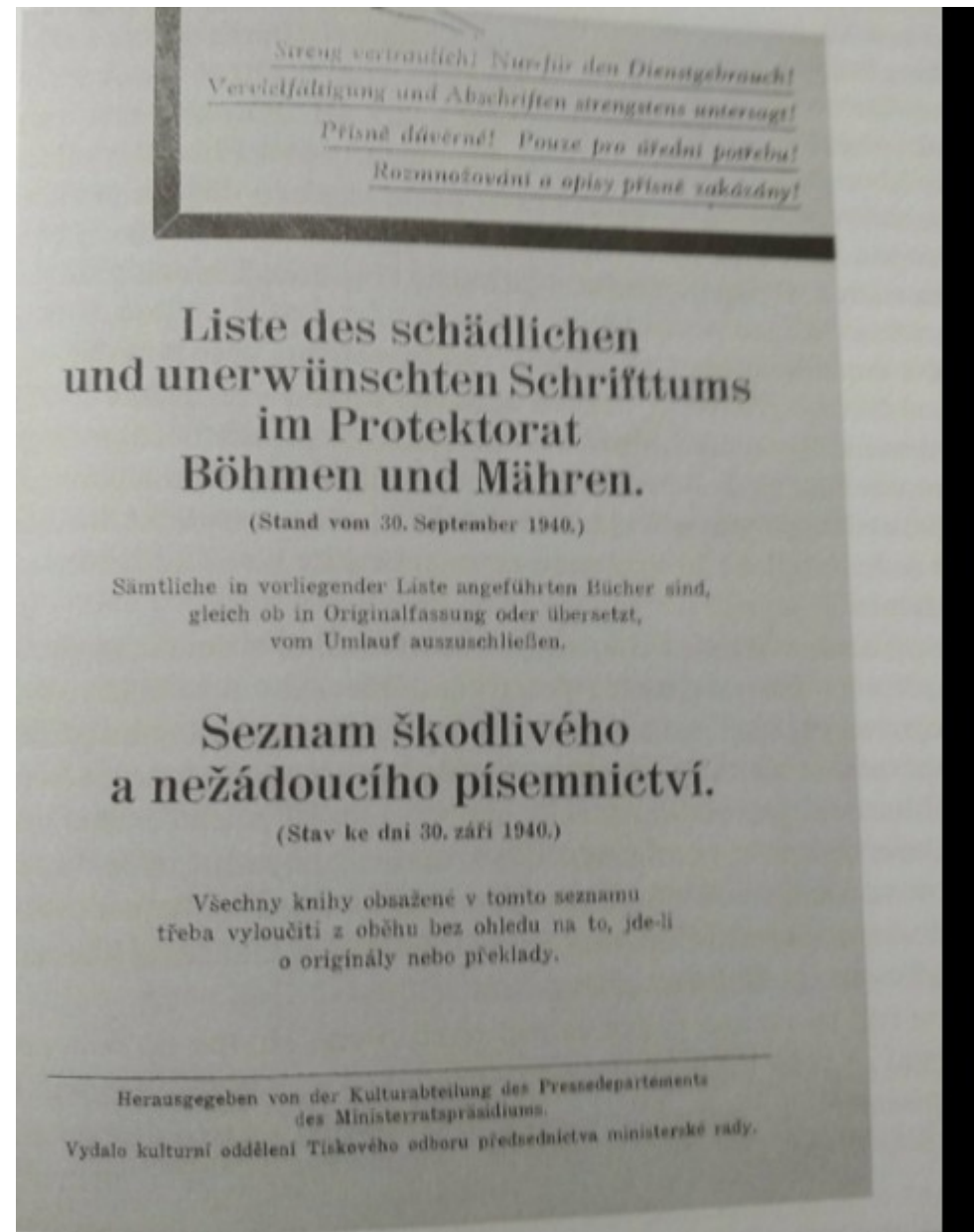

Dějiny knihovnictví v každodennosti

1915-45

Pavλίna Mazáčová

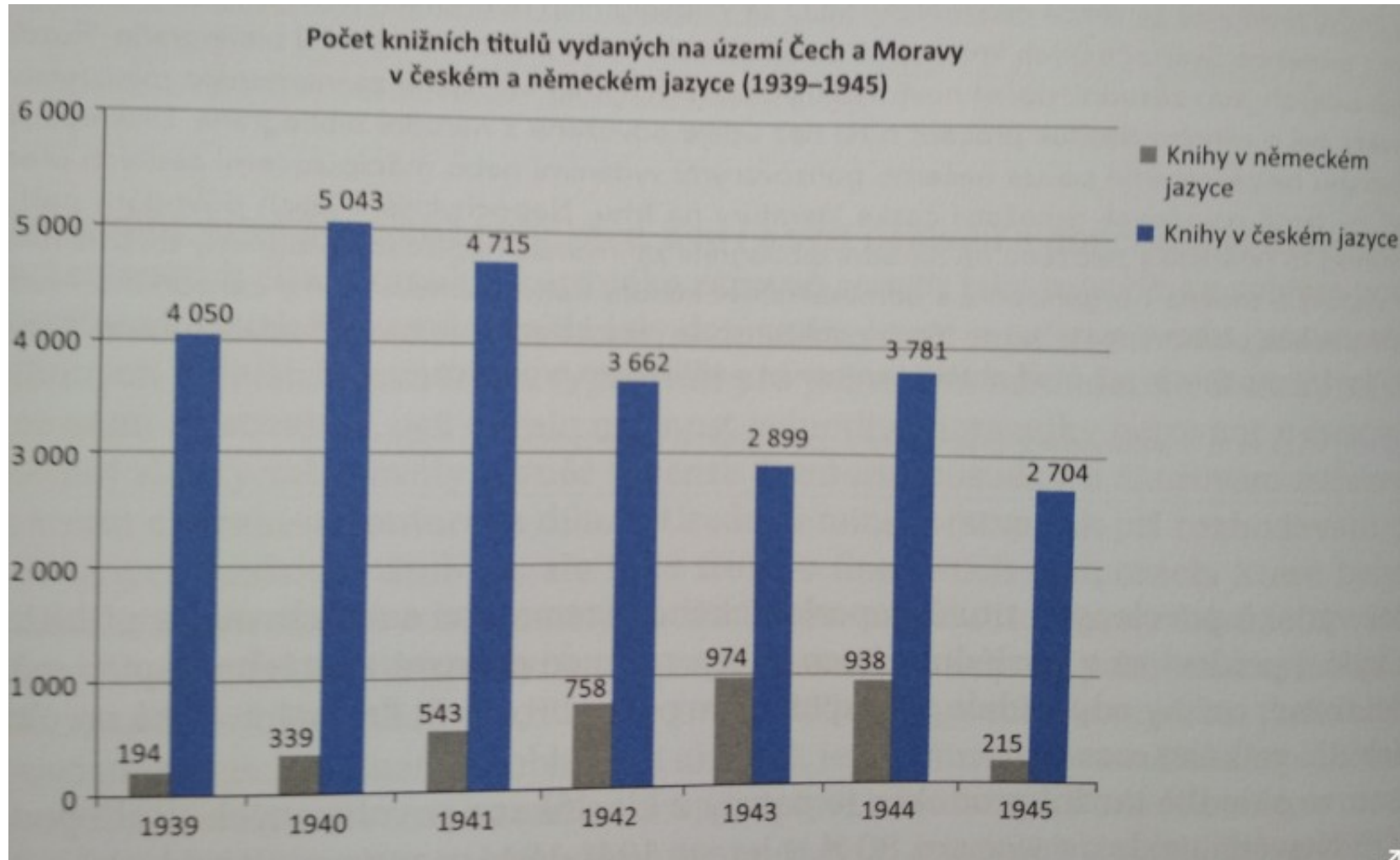
Duben 2018

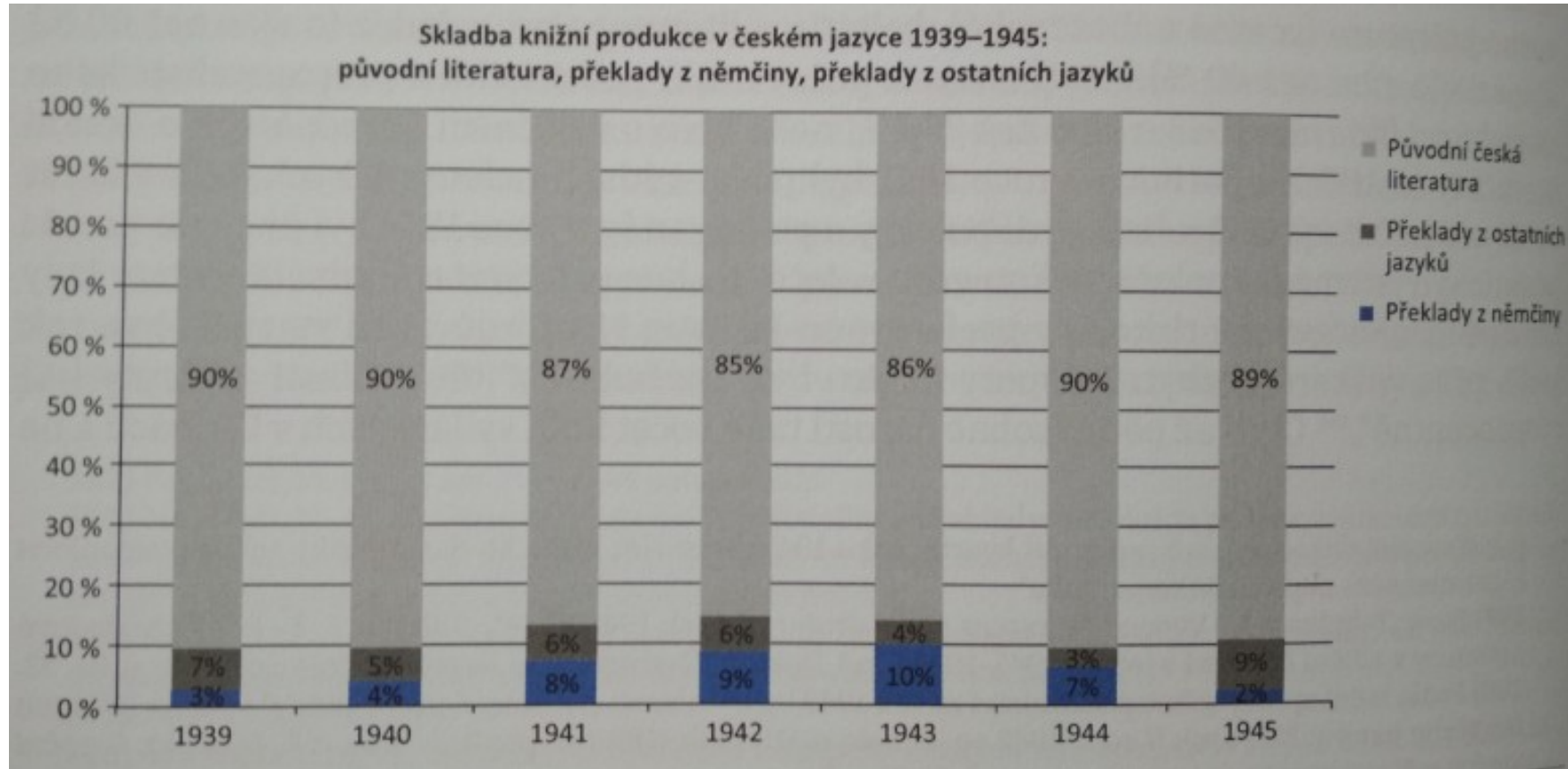
Knihovnictví po odstoupení Sudet – v číslech

- Únor 1939 – knihovníci ze zabraných území pracovníě umístěni
- České veřejné knihovny a česká menšinová oddělení německých knihoven zůstaly většinou uzavřeny
- Statistika ztrát knihovních fondů po odstoupení Sudet:
  - Neúplnost dochovaných informací
  - Sčítání jen dílčích ztrát
- Československo okupací pohraničí **ztratilo cca 34 % veřejných knihoven a 19 % odborných a vědeckých knihoven**
  - 1941 – v protektorátu 7 582 obecních knihoven
  - Omezování půjčování části fondu (podílení činnosti soukromých knihoven)
  - Období nejtvrděších zásahů do skladby fondu – 1942-1944 (**zákaz témat národně politických, témat smrti, zrady, naděje** apod.)
  - Cenzurou nepovoleno v tomto období téměř 50 % titulů (viz V obecném zájmu II, s. 953-56)

Počet titulů vydaných za okupace na našem území

Skladba knižní produkce za okupace

Statistiky knižní produkce podle sekce písemnictví MLO

Rok	Výtisky povolených knih celkem (v tisících)	Přidělené množství papíru celkem (v tunách)
1941	9 549	2 259
1942	8 135	1 661
1943	10 941	1 744
1944	6 439	1 482

Fond v knihovnách za protektorátu

- Příkazy k odstranění tzv. “škodlivého a nežádoucího písemnictví”
  - Podpora šíření „říšské myšlenky“ a plnění výchovných úkolů
  - Odstraněno mimo území Sudet 606 375 svazků / v pohraničí cca 3 000 000 svazků (tedy 40 % knižního fondu tehdejšího Československa)
  - Situace nebyla tak vyhrocená jako v jiných okupovaných zemích (nacistický režim měl záměr zajistit nerušené využívání výrobních kapacit pro německé hospodářství, kultura a literatura česká se staly nástrojem k tomuto cíli)
  - Politický kalkul nacistů – tolerování např. českých národních klasiků, ale ne jako projev nároků na samostatnost
  - Česká kultura (např. díky Smetanovi, Dvořákovi...) měla být Čechy vnímána v souvislosti s nadřazenou kulturou německou, ne jako symbol vzdoru vůči německé vládě

Fond v knihovnách za protektorátu

- Obecní knihovny – jeden z nástrojů „výchovy“ českého obyvatelstva – viz s 921-24, 941-53)
  - fondy získávaly z knihoven zrušených spolků
  - Po zákazu půjčování knih ze žákovských a učitelských knihoven v r. 1941 **obecní knihovny** jedna z mála fungujících knihovnických zařízení
- Vědecké knihovny – pod správou a kontrolou německou, fondy uzavřeny
- Německé veřejné obecní knihovny (nižší návštěvnost)
- Praha – pojízdná knihovna 1939 – bibliobus pro 14 okrajových částí města (po roce zrušena, pojízdné knihovny opět po roce 1949)

Národní knihovna a univerzitní knihovna 1939-45

- Listopad 1939 – uzavření českých vysokých škol
- Dočasně uzavřena NK a UK, obsazena SS
- Znovuotevření prosinec 1939 – POUZE pro německé studenty a akademiky (Češi pouze pro odevzdání vypůjčených knih)
  - Propagace knihovny – články v denním tisku, film, v rozhlase projevy Jaroslava Drtiny propagující knihovnu
- Po okupaci se do NK začaly svážet fondy zrušených institucí
- Zřízeno oddělení knih pod uzávěrou (škodlivé a nežádoucí)

Národní knihovna a univerzitní knihovna 1939-45

- Staré a vzácné fondy: dislokovány mimo Prahu na Karlštejn, do cisterciáckého kláštera e Zlaté Koruně, na zámek Horažďovice a Pohled u HB (cca 500 000 sv.)
- Statisíce svazků umístěny do přízemí a Zrcadlového sálu Klementina
- Po skončení války v r. 1945 – NK pověřena zajištěním zabavených německých knihoven (po počátečním chaosu ...začal bibliografický soupis v závěru roku 1945)
- Zajímavost: mnoho knihoven zavekli a uložili Němci v průběhu války na zámcích v severovýchodních Čechách (Nový Bernštejn, Nový Falkenburg a Mimoň)
- Místo likvidace knih za války: továrna na lepenku v Bělé pod Bezdězem (dle pamětnických pramenů)

Okupace a omezování přístupu k literatuře

- Upravován a rozšiřován **seznam škodlivé literatury vydaný původně Tiskovým odborem předsednictva ministerské rady**
  - **První seznam** rozeslán všem členům Svazu knihkupců 10. 8. 1939
- Vyloučená díla: marxistická, zednářská, židovských autorů, emigrantská literatura, knihy politických vtipů, pamflety, tzv. propagandistické (tedy pronárodní) časopisy
  - Později v r. 1940 díla anglické a francouzské beletrie s výjimkou klasiků (vývoj války)
- Př. díla Karla Marxe, Bedřicha Engelse, V. I. Lenina...ruských básníků Alexandra Bloka, Ilji Erenburga...knihy levicových autorů západních – Henrichu Barbusse (*Oheň*), Uptonu Sinclaira...protiválečná díla – Romain Rolland (*Nad vřavou válečnou, Zabraňte válce*)...autorů německých židovských a oponentů nacismu – Lion Feuchtwanger, Thomas a Heinrich Mannové...Maxe Broda, Egona Erwina Kische

Okupace a omezování přístupu k literatuře (zákazy)

- Dílo Edvarda Beneše
- Knihy autorů popisujících revoluci či situaci v Sovětském svazu: Julius Fučík (*V zemi, kde zítra již znamená včera*), Marie Majerová (*Den po revoluci, Matka a dítě v Sovětském svazu*), S. K. Neumann (*Anti-Gide*), Ivan Olbracht (*Anna proletářka, Obrazy ze soudobého Ruska, Zamřížované zrcadlo*)...a díla reagující ve 30. letech na vývoj a nástup nacismu – Voskovec, Werich (*Kat a blázen, Pěst na oko*)
- **30. září 1940 - seznam zakázaných publikací znovu upraven a rozšířen – 615 jmen autorů**
  - Častěji **zákazy veškerého díla daného autora**, už ne pouze výběr
  - Generální zákazy vědeckých spisů i beletrie židovských autorů (S. Freund, A. Einstein, M. Brod, F. Kafka) / z českých autorů J. Haška, K. Poláčka, F. Langera, J. Š. Baara (*Paní komisařka*)

Streng vertraulich! Nur für den Dienstgebrauch!
Vervielfältigung und Abschriften strengstens untersagt!
Přísně důvěrné! Pouze pro úřední potřebu!
Rozmnožování a opisy přísně zakázány!

Liste des schädlichen und unerwünschten Schrifttums im Protektorat Böhmen und Mähren.

(Stand vom 30. September 1940.)

Sämtliche in vorliegender Liste angeführten Bücher sind,
gleich ob in Originalfassung oder übersetzt,
vom Umlauf auszuschließen.

Seznam škodlivého a nežádoucího písemnictví.

(Stav ke dni 30. září 1940.)

Všechny knihy obsažené v tomto seznamu
třeba vyloučiti z oběhu bez ohledu na to, jde-li
o originály nebo překlady.

Herausgegeben von der Kulturabteilung des Pressedepartements
des Ministerratspräsidiums.

Vydalo kulturní oddělení Tiskového odboru předsednictva ministerské rady.

Zdroj: publikace *V obecném zájmu*, sv. II

Okupace a zákazy českých autorů

- Karel Čapek
  - Smrt na začátku války
  - Na indexu postupně *Bílá nemoc* / *Hovory s TGM* (původně zákaz zrušen za podpory prezidenta E. Háchy) / *Válka s mloky*
  - Do r. 1942 některá Čapkova díla vycházela ve větším množství, v r. 1942 vyšla pouze *Dášeňka*
  - Čapek jako autor zcela zakázán nebyl - až do sklonku války

Zakázané (eliminované) motivy

Smrt, beznaděj, vlastenecké motivy apod.

- Např. texty Jana Zahradníčka vydané v r. 1940 (sbírka *Korouhve*)
  - Upraven původní verš *Hor ochrana dávná dokořán pozotvívána* (z básně *Vánoce 1938* – její název změněn na *Noc u jesliček*)
  - *Ó vlasti* změněno na *ó sladká*
  - Z 27 básní sbírky cenzurou upraveno 9 básní
- Texty Františka Halase (sbírka *Ladění*)
  - Vypadly básně nebo obrazy konotující ztracené pohraničí
  - *Houstnouchí stíny Kosti dne / toť vše co zbylo z poledne / z poledne věcí lide tvých* (báseň *Psí víno*)
  - *Slova o krajině morem vytřené / tím zadkem moru vytřené* (báseň *Chudák*)

Zakázané (eliminované) motivy

- Chybí báseň *Smrt Jiřího Mahena* (sebevražda) – odkazuje na Mahenovo drama *Jánošík* (archetyp lidového odboje)

*V samotách zlých v zlých samotách
Houf věrných Tvých se potácí
A přízrak Nicoty je vtělen v konec Tvůj
Však bouře očištná se sbírá v mracích
Provazy blesků zítřek zauzluje*

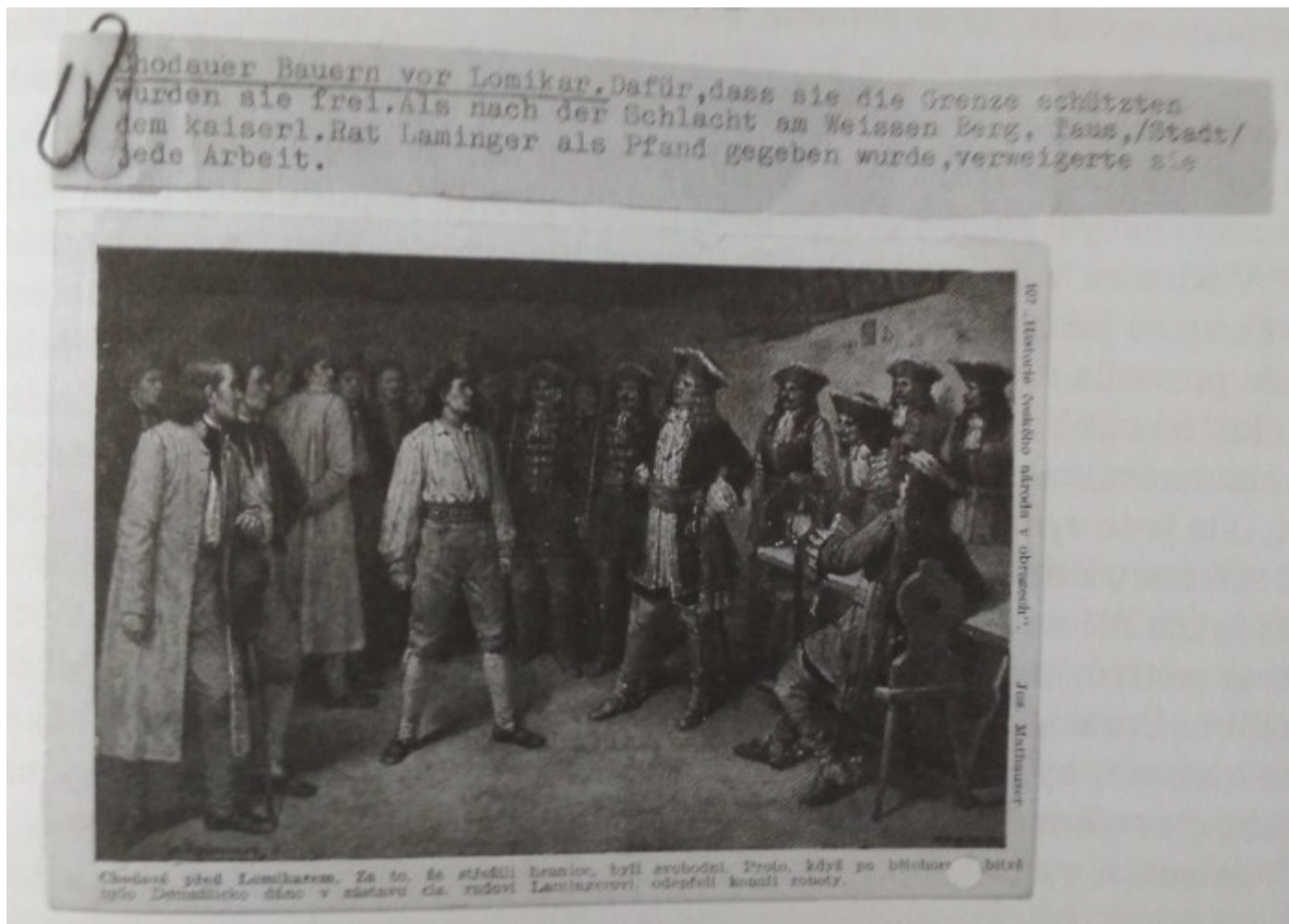
*Horní chlapi budou mít dnes sněm
Poslední z nich k nim přichází
A obrácen na zad hrozí valaškou*

Mahene, Mahene!

Okupace a eliminace literatury

- V r. 1941 zakázány **recenze** na některé tituly (ale knihy vycházet mohly)
  - Ivan Olbracht, Marie Majerová, Vítězslav Nezval, Karel Čapek
  - Odstraněny z knihoven i katalogizační lístky (např. v Praze) publikací, které na *Seznamu zakázaného a nežádoucího písemnictví* nebyly: Čapkovy překlady francouzské poezie, prózy *Boží muka*, *Trapné povídky*, romány *Továrna na absolutno*, *Krakatit*, drama *Matka*
- Od 1. 12. 1942 zakázána literatura skautská, junácká
- Zákazy postihly také výkladní skříně knihkupectví (ukázka)

Zákazy vydávání českých pohlednic

- Zákaz z 3. 8. 1942
- 10 pohlednic s výjevy z českých dějin
- Vydavatel Jan Vondrejs (Budkov u MB)
- Knihkupectví, trafiky, papírnictví
- Reprodukce obrazů mj. Václava Brožíka z alba *Historie českého národa v obrazech*

Zákazy vydávání českých pohlednic

